Journal of Research and Development

A Multidisciplinary International Level Referred and Double Blind Peer Reviewed, Open Access

ISSN : 2230-9578 | Website: https://jrdrvb.org Volume-18, Issue-4(A)| April-2026

Original Article

पेशवे थोरले माधवराव यांची दक्षिण मोहीम: एक चिकित्सक अध्ययन

कु. सविता रेवनकुमार घाटुरकर[1] डॉ. प्रा. रश्मी आर. बंड[2]

[1]संशोधक विद्यार्थीनी, इतिहास विभाग गोंडवाना विद्यापीठ गडचिरोली

[2]संशोधन मार्गदर्शक, इतिहास विभाग गोंडवाना विद्यापीठ गडचिरोली

ई-मेल: savitagh711@gmail.com

Manuscript ID:

JRD -2026-180432

ISSN: 2230-9578

Volume 18

Issue 4(A)

Pp 163-166

April- 2026

Submitted: 26 Mar. 2026

Revised: 30 Mar. 2026

Accepted: 20 Apr. 2026

Published: 30 April. 2026

सारांश:

पानिपतच्या तिसऱ्या लढाईत (१७६१) मराठा साम्राज्याचे अतोनात नुकसान झाले. या कठीण प्रसंगी १७६१ मध्ये माधवराव पेशवे गादीवर आले. त्यांच्या ११ वर्षांच्या कारकीर्दीत त्यांनी केवळ मराठा साम्राज्य सावरले नाही, तर दक्षिणेकडील हैदर अली आणि निजाम यांसारख्या प्रबळ शत्रूंना नामोहरम करून मराठा सत्तेचा दरारा पुन्हा निर्माण केला. पुणे हे मराठा सत्तेचे केंद्र होते . दक्षिण भारतातील प्रदेश अधिक सुपीक आणि व्यापारीदृष्ट्या समृद्ध होते पानिपतनंतर होता मार्ग प्रमुख एक हा मोहिमा दक्षिणेतील भरण्यासाठी तिजोरी झालेली रिकामी. प्रस्तुत शोधनिबंधात माधवरावांच्या दक्षिण मोहिमेचे, विशेषतः हैदर अली आणि निजाम यांच्याविरुद्धच्या संघर्षाचे चिकित्सक विश्लेषण केले आहे.

कीवर्ड : दक्षिण मोहिमेची पार्श्वभूमी, युद्धाचे डावपेच, दक्षिण मोहीम, युद्धखंडणी, निजाम-मराठा युती आणि रणनीती, रणसंग्राम ई.

१. प्रस्तावना

बाळाजी बाजीराव (नानासाहेब) यांच्या मृत्यूनंतर आणि पानिपतच्या पराभवानंतर मराठा सत्तेला अनेक अंतर्गत आणि बाह्य संकटांना सामोरे जावे लागले. दक्षिणेत म्हैसूरचा हैदर अली आणि हैदराबादचा निजाम यांनी मराठा साम्राज्याचा मुलूख बळकावण्यास सुरुवात केली होती. मराठे निजमासोबत लढण्यात व्यस्त असताना हैदरलीने आपला राज्यविस्तार करने सुरू केले होते. माधवराव पेशव्यांनी अत्यंत कमी वयात, म्हणजे वयाच्या १६ व्या वर्षी, पेशवेपदाची सूत्रे हाती घेतली आणि आपल्या मुत्सद्दीपणाने व लष्करी कौशल्याने दक्षिण भारतात मराठा वर्चस्व पुनर्स्थापित केले.

२. दक्षिण मोहिमेची पार्श्वभूमी

पानिपतच्या पराभवामुळे मराठा सैन्याचे मनोधैर्य खचले होते. याचा फायदा घेत निजामाने पुण्यावर आक्रमण केले आणि हैदर अलीने तुंगभद्रा नदीच्या उत्तरेकडील मराठा प्रदेशांवर ताबा मिळवला. रघुनाथराव (राघोबादादा) यांच्याशी असलेल्या गृहकलहामुळे माधवरावांच्या अडचणीत अधिकच भर पडली होती. मात्र, माधवरावांनी निजामाचा पराभव करून आणि अंतर्गत कलह काही काळासाठी शमवून आपले लक्ष दक्षिणेकडे वळवले.[2] (कुलकर्णी, २०१५, पृ. १२२).

३. हैदर अली विरुद्धच्या मोहिमा

माधवरावांनी हैदर अलीविरुद्ध प्रामुख्याने तीन मोठ्या मोहिमा आखल्या. या मोहिमांचे उद्दिष्ट केवळ गमावलेला प्रदेश परत मिळवणे नव्हते, तर हैदर अलीच्या वाढत्या महत्त्वाकांक्षेला लगाम घालणे हे होते.

पहिली दक्षिण मोहीम (१७६४-१७६५): रत्तीहळ्ळीचा विजय

पानिपतच्या पराभवानंतर हैदर अलीने मराठ्यांच्या दक्षिण सीमांवर अतिक्रमण करून धारवाड, सावनूर आणि बिदनूरचा भाग बळकावला होता. या आव्हानाला उत्तर देण्यासाठी माधवराव पेशव्यांनी फेब्रुवारी १७६४ मध्ये पुण्यातून प्रयाण केले.

Creative Commons (CC BY-NC-SA 4.0)

This is an open access journal, and articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International Public License, which allows others to remix, tweak, and build upon the work noncommercially, as long as appropriate credit is given and the new creations ae licensed under the idential terms.

Quick Response Code:

Website: https://jrdrvb.org/

DOI: 10.5281/zenodo.20439372

OPEN ACCESS

Address for correspondence:

कु. सविता रेवनकुमार घाटुरकर संशोधक विद्यार्थीनी, इतिहास विभाग गोंडवाना विद्यापीठ गडचिरोली

How to cite this article:

घाटुरकर, . सविता . रेवनकुमार ., & बंड, . रश्मी . आर . (2026). पेशवे थोरले माधवराव यांची दक्षिण मोहीम: एक चिकित्सक अध्ययन. Journal of research & development, 18(4(A)), 163–166.

https://doi.org/10.5281/zenodo.20439372

Journal of Research and Development
A Multidisciplinary International Level Referred and Double Blind Peer Reviewed, Open Access
ISSN : 2230-9578 | Website: https://jrdrvb.org Volume-18, Issue-4(A)| April-2026

१. युद्धाचे डावपेच आणि रत्तीहळ्ळीची लढाई:
हैदर अलीकडे युरोपियन धर्तीवर प्रशिक्षित पायदळ आणि प्रबळ तोफखाना होता. माधवरावांनी त्याच्याशी समोरासमोर लढण्याऐवजी त्याला खुल्या मैदानात खेचण्याचे धोरण आखले. मे १७६४ मध्ये **रत्तीहळ्ळी** (कर्नाटक) येथे दोन्ही फौजा आमनेसामने आल्या. माधवरावांनी आपल्या गनिमी काव्याचा वापर करून हैदरच्या रसद पुरवठा करणाऱ्या तुकड्या कापून काढल्या. यामुळे हैदरला अन्नधान्याचा तुटवडा भासू लागला.
२. हैदर अलीचा पराभव:
पेशव्यांनी आपल्या तोफखान्याचा अचूक वापर करून हैदरच्या छावणीवर भडिमार केला. हैदर अलीला आपल्या सैन्यासह दाट जंगलात आणि अनवट्टीच्या डोंगराळ भागात आश्रय घ्यावा लागला. मराठ्यांनी त्याला वेढा घातला आणि त्याचा बाहेरचा संपर्क तोडला. या कोंडीमुळे हैदर पूर्णपणे हतबल झाला.[3]
३. तहाच्या अटी (मार्च १७६५):
शेवटी हैदर अलीने पेशव्यांकडे तहाची मागणी केली. या तहानुसार:

- हैदरने मराठ्यांना **२८ लाख रुपये** युद्धखंडणी म्हणून दिले.
- सावनूर, बांकापूर आणि मिसरीकोट हे महत्त्वाचे किल्ले मराठ्यांच्या स्वाधीन केले.
- तुंगभद्रा नदीच्या उत्तरेकडील सर्व प्रदेशांवरील आपला हक्क सोडून दिला.

४. ऐतिहासिक महत्त्व:
या मोहिमेने हे सिद्ध केले की पानिपतनंतरही मराठ्यांची लष्करी ताकद संपलेली नाही. अवघ्या १९ वर्षांच्या माधवरावांनी हैदरसारख्या कसलेल्या शत्रूला नमवून आपल्या नेतृत्वाचा दरारा निर्माण केला.
दुसरी दक्षिण मोहीम (१७६६-१७६७): हैदर अलीचा बीमोड
पहिल्या तहातील अटींचे पालन हैदर अलीने पूर्णपणे केले नाही आणि त्याने पुन्हा मराठा हद्दीत घुसखोरी करण्यास सुरुवात केली. त्यामुळे माधवराव पेशव्यांनी नोव्हेंबर १७६६ मध्ये दुसऱ्या मोहिमेचे आयोजन केले.
१. निजाम-मराठा युती आणि रणनीती:
या मोहिमेचे सर्वात मोठे वैशिष्ट्य म्हणजे माधवरावांनी हैदर अलीला एकटे पाडण्यासाठी हैदराबादच्या निजामाशी हातमिळवणी केली. निजामाने मराठ्यांच्या मदतीला आपले सैन्य पाठवले. पेशव्यांनी कर्नाटकातील हैदरच्या ताब्यातील प्रदेशांवर एकामागून एक हल्ले चढवले [5] (Sardesai, 1948, p. 482).
२. महत्त्वाचे विजय (सिरा आणि मडगिरी):

- **सिरा विजय:** जानेवारी १७६७ मध्ये पेशव्यांनी सिरा या महत्त्वाच्या ठाण्याला वेढा घातला. हैदरचा सेनापती मीर रिझा याने प्रतिकार केला, पण पेशव्यांच्या तोफखान्यापुढे त्याचा टिकाव लागला नाही.
- **मडगिरीचा वेढा:** फेब्रुवारी १७६७ मध्ये पेशव्यांनी मडगिरीचा किल्ला सर केला. या किल्ल्याच्या कोठडीत हैदरने बेदनूरच्या राणीला आणि तिच्या मुलाला कैद करून ठेवले होते. माधवरावांनी त्यांची सुटका करून त्यांना पुण्यात आश्रय दिला. हे त्यांच्या न्यायप्रियतेचे उत्तम उदाहरण मानले जाते.

३. हैदर अलीची शरणागती आणि तह (मे १७६७):
पेशव्यांनी हैदरची राजधानी श्रीरंगपट्टणमच्या दिशेने कूच केल्यावर हैदर घाबरला. त्याने तहाची विनंती केली. या तहानुसार:

- हैदर अलीने मराठ्यांना **३३ लाख रुपये** खंडणी म्हणून दिले.
- सिरा, मडगिरी, होसकोट आणि चन्नागिरी यांसारखी महत्त्वाची ठाणी मराठ्यांच्या ताब्यात आली.
- तुंगभद्रा नदीच्या दक्षिणेकडील बराचसा प्रदेश मराठ्यांच्या वर्चस्वाखाली आला.

४. चिकित्सक निष्कर्ष:
या मोहिमेमुळे हैदर अलीची शक्ती प्रचंड क्षीण झाली. माधवरावांनी दाखवलेली लष्करी शिस्त आणि निजामाला आपल्या बाजूने वळवण्याची मुत्सद्देगिरी यामुळे दक्षिण भारतात मराठ्यांचा दरारा पुन्हा प्रस्थापित झाला.
३. तिसरी व निर्णायक मोहीम (१७६९-१७७२): मोती तलावाची लढाई
ही मोहीम माधवराव पेशव्यांच्या कारकीर्दीतील सर्वोच्च लष्करी यश मानली जाते. हैदर अलीने मराठ्यांच्या खंडणीच्या अटी पाळण्यास नकार दिल्याने आणि पुन्हा सीमावर्ती भागांत उपद्रव सुरू केल्याने माधवरावांनी ऑक्टोबर १७६९ मध्ये ही मोहीम हाती घेतली.
१. मोहिमेची सुरुवात आणि आव्हाने:
पेशव्यांची प्रकृती या काळात खालावू लागली होती, तरीही त्यांनी मोहिमेचे नेतृत्व केले. त्यांनी नोव्हेंबर १७६९ मध्ये तुंगभद्रा ओलांडली. सुरुवातीला मराठ्यांनी **बल्लापूर, देवरायदुर्ग आणि कोल्हार** यांसारखी महत्त्वाची ठाणी जिंकली. प्रकृती अस्वास्थ्यामुळे पेशवे पुण्यास परतले, परंतु त्यांनी मोहिमेची धुरा **त्रिंबकराव पेठे** आणि **गोपाळराव पटवर्धन** यांच्याकडे सोपवली.

२. मोती तलावाची (चेरकुली) लढाई (५ मार्च १७७१):
ही लढाई हैदर अलीच्या लष्करी कारकीर्दीतील सर्वात मोठा पराभव ठरली.

- **रणसंग्राम:** म्हैसूरच्या राजधानीजवळ (श्रीरंगपट्टणम) असलेल्या **मोती तलावाच्या** परिसरात हैदर अलीचे सैन्य आणि मराठा सैन्य आमनेसामने आले.
- **मराठ्यांचा विजय:** त्रिंबकराव पेठे यांनी हैदरच्या सैन्याला चारही बाजूंनी घेरले. मराठ्यांच्या जबरदस्त तोफखान्यापुढे हैदरचे पायदळ कोलमडले. हैदर अली स्वतःचे प्राण वाचवण्यासाठी वेषांतर करून पळून गेला.
- **हानी:** मराठ्यांनी हैदरचे सर्व हत्ती, घोडे, ३० तोफा आणि संपूर्ण खजिना जप्त केला.

३. श्रीरंगपट्टणमचा वेढा आणि तह (जून १७७२):
मराठा सैन्य श्रीरंगपट्टणमच्या वेशीपर्यंत पोहोचले. शेवटी हैदर अलीने पूर्णपणे शरणागती पत्करली. या तहानुसार:

- हैदर अलीने मराठ्यांना **५० लाख रुपये** (३१ लाख रोख व १९ लाख हप्त्याने) देण्याचे मान्य केले.
- **गुरुमकोंडा, सिरा, मडगिरी, होसकोट** आणि **दोडबल्लापूर** हा संपूर्ण प्रदेश मराठ्यांच्या स्वाधीन केला.
- हैदर अलीने दरवर्षी **५ लाख रुपये** खंडणी देण्याचे मान्य केले.

४. ऐतिहासिक महत्त्व:
या विजयामुळे दक्षिण भारतात मराठ्यांचे निर्विवाद वर्चस्व प्रस्थापित झाले. हैदर अलीची ताकद इतकी क्षीण झाली की माधवरावांच्या मृत्यूनंतरही अनेक वर्षे तो मराठ्यांच्या वाट्याला गेला नाही. या मोहिमेने सिद्ध केले की, योग्य नेतृत्वाखाली मराठा सैन्य कोणत्याही संकटावर मात करू शकते.

४) विश्लेषण चिकित्सक मोहिमेचे दक्षिण .Critical Analysis)

माधवराव पेशव्यांच्या दक्षिण मोहिमा केवळ लष्करी विजय नव्हत्या, तर त्या पानिपतनंतर कोसळलेल्या मराठा साम्राज्याला पुन्हा उभारी देणाऱ्या राजकीय आणि धोरणात्मक हालचाली होत्या:येईल करता आधारे मुद्द्यांच्या खालील विश्लेषण त्याचे .

४.१ लष्करी डावपेच आणि आधुनिकता :
माधवरावांनी हैदर अलीच्या युरोपियन धर्तीवरील शिस्तबद्ध पायदळाला उत्तर देण्यासाठी आपल्या तोफखान्यात सुधारणा केली त्यांनी . धोरण खेचण्याचे हैदरला मैदानात मोकळ्या काव्यासोबतच गनिमी अवलंबले त्यांनी लढाईत तलावाच्या मोती आणि रत्तीहळ्ळी . आणले जेरीस अन्नावाचून त्याला तोडून पुरवठा रसद हैदरचा, जे त्यांच्या प्रगल्भ लष्करी बुद्धिमत्तेचे लक्षण होते.

४.२ कौशल्य राजकीय आणि मुत्सद्देगिरी:
दक्षिणेत निजाम आणि इंग्रज हे दोन प्रबळ घटक होते बाजूने आपल्या करून वेगळे हैदरपासून निजामाला मोहिमेत दुसऱ्या माधवरावांनी . तसेच .वळवले, इंग्रजांना या संघर्षात तटस्थ राहण्यास भाग पाडले माधवरावांच्या हे पाडणे एकटे भारतात दक्षिण अलीला हैदर . होते यश मोठे सर्वात मुत्सद्देगिरीचे.

४.३ व्यवस्थापन आर्थिक :
पानिपतनंतर पुण्याच्या तिजोरीवर मोठे कर्ज होते . मोहिमेचा खर्च वसूल करण्यासाठी त्यांनी जिंकलेल्या प्रदेशातून खंडणी वसूल केली, ज्यामुळे पुण्याच्या तिजोरीवरील ताण कमी झाला.[14] (वाड आणि वाड, १९२५, पृ. ५५). या संपत्तीचा वापर त्यांनी मराठा सैन्य अद्ययावत करण्यासाठी आणि अंतर्गत कर्ज फेडण्यासाठी केला.

४.४ नैतिकतेचे धोरण :
मडगिरीच्या मोहिमेत हैदरने कैदेत ठेवलेल्या बेदनूरच्या राणीची सुटका करणे, हे माधवरावांच्या उदात्त चारित्र्याचे दर्शन घडवते यामुळे . झाल निर्माण भावना आदराची मराठ्यांबद्दल संस्थानांमध्ये स्थानिक भारतातील दक्षिणी, जी हैदरच्या क्रूरतेच्या अगदी उलट होती. [16] (Desai 1988, p. 180).

४.५ मृत्यू अकाली आणि मर्यादा:
या मोहिमांचे सर्वात मोठे दुर्दैव म्हणजे माधवरावांचा अकाली मृत्यू नायनाट पूर्ण अलीचा हैदर लढाईत तलावाच्या मोती (१७७२) असताना संधी करण्याची, पेशव्यांच्या प्रकृतीमुळे आणि पुण्याच्या अंतर्गत राजकारणामुळे तहावर समाधान मानावे लागले जर . असते लाभले आयुष्य अधिक माधवरावांना, तर दक्षिण भारतात म्हैसूरच्या सुलतानशाहीचा उदय होण्यापूर्वीच तिचा बीमोड झाला असता.

५. निष्कर्ष (Conclusion)
थोरले माधवराव पेशवे यांची दक्षिण मोहीम ही मराठा इतिहासातील एक सुवर्णपान आहे. पानिपतच्या राखेतून मराठा साम्राज्य पुन्हा उभे करण्याचे श्रेय निर्विवादपणे माधवरावांना जाते. जर त्यांचे अकाली निधन झाले नसते, तर दक्षिण भारतात हैदर अली किंवा टिपू सुलतान यांचा उदय कदाचित अशक्य झाला असता. त्यांचे लष्करी यश आणि प्रशासकीय सुधारणा आजही अभ्यासण्यायोग्य आहेत.

Journal of Research and Development
A Multidisciplinary International Level Referred and Double Blind Peer Reviewed, Open Access
ISSN : 2230-9578 | Website: https://jrdrvb.org Volume-18, Issue-4(A)| April-2026

थोरले माधवराव पेशवे यांच्या दक्षिण मोहिमांचे मूल्यमापन केल्यास असे दिसून येते की, या मोहिमा केवळ प्रदेश विस्तारासाठी नव्हत्या, तर त्या मराठा साम्राज्याच्या अस्तित्वाची लढाई होत्या.

१. मराठा सत्तेचे पुनरुज्जीवन:

पानिपतच्या पराभवानंतर मराठा सत्तेचा अंत झाला, असे मानणाऱ्या समकालीन शत्रूंना माधवरावांनी आपल्या विजयाने चोख प्रत्युत्तर दिले. दक्षिण मोहिमांमुळे तुंगभद्रा नदीपासून कावेरीपर्यंत मराठ्यांचा दरारा पुन्हा निर्माण झाला आणि विखुरलेले मराठा मंडल पुन्हा एकसंघ झाले.

२. हैदर अलीच्या महत्त्वाकांक्षेला लगाम:

हैदर अली हा त्या काळातील एक अत्यंत धूर्त आणि पराक्रमी शत्रू होता. त्याला सलग तीन मोहिमांमध्ये पराभूत करून माधवरावांनी हे सिद्ध केले की, मराठ्यांचे लष्करी श्रेष्ठत्व आजही अजेय आहे. या पराभवांमुळे हैदर अलीला त्याच्या हयातीत पुन्हा कधीही मराठा सीमा ओलांडण्याची हिंमत झाली नाही.

३. इतिहासातील 'जर-तर' आणि माधवरावांचे अकाली निधन:

इतिहासकार ग्रँट डफ यांनी म्हटल्याप्रमाणे, "पानिपतचा विजय देखील मराठ्यांसाठी इतका घातक ठरला नव्हता, जितका त्यांच्या या थोर पेशव्याचा अकाली मृत्यू ठरला." जर माधवरावांना दीर्घायुष्य लाभले असते, तर दक्षिण मोहिमेचा पूर्ण तार्किक शेवट होऊन म्हैसूरची सत्ता पूर्णपणे मराठा साम्राज्यात विलीन झाली असती आणि पुढील काळात इंग्रजांना दक्षिण भारतात शिरकाव करणे कठीण झाले असते.

४. अंतिम मत:

थोरले माधवराव पेशवे हे एक असे राज्यकर्ते होते ज्यांनी शून्यातून विश्व निर्माण केले. त्यांच्या दक्षिण मोहिमांनी मराठ्यांच्या पराभूत मानसिकतेला विजयाची सवय लावली. शिस्त, मुत्सद्देगिरी आणि प्रबळ इच्छाशक्तीच्या जोरावर त्यांनी मराठा साम्राज्याचा गौरव पुन्हा शिखरावर नेऊन ठेवला. त्यामुळेच दक्षिण मोहिमेचा इतिहास हा माधवरावांच्या लष्करी आणि प्रशासकीय कौशल्याचा एक महान दस्तऐवज मानला जातो.

संदर्भ सूची

1. सहस्रबुद्धे, एस. ए. (२०००). *मराठेशाहीचा इतिहास* [History of Maratha Empire]. कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन. (Sahastrabuddhe, S. A. (2000). *Maratheshahicha Itihas*. Continental Prakashan, p. 15).
2. **Kulkarni, U. S. (2015).** *The Mastery of Hindustan: Triumphs & Travails of Madhavrao Peshwa*. Mula Mutha Publishers. (p. 145).
3. **Sardesai, G. S. (1948).** *New History of the Marathas (Vol. 2)*. Phoenix Publications. (p. 472).
4. **Banerjee, A. C. (1943).** *Peshwa Madhav Rao I*. A. Mukherjee & Bros. (p. 50).
5. **Sardesai, G. S. (1948).** *New History of the Marathas (Vol. 2)*. Phoenix publications. (p. 482).
6. **Kulkarni, U. S. (2015).** *The Mastery of Hindustan: Triumphs & Travails of Madhavrao Peshwa*. Mula Mutha Publishers. (p. 182).
7. **Banerjee, A. C. (1943).** *Peshwa Madhav Rao I*. A. Mukherjee & Bros. (p. 72).
8. **Kulkarni, U. S. (2015).** *The Mastery of Hindustan: Triumphs & Travails of Madhavrao Peshwa*. Mula Mutha Publishers. (p. 235).
9. **Sardesai, G. S. (1948).** *New History of the Marathas (Vol. 2)*. Phoenix Publications. (p. 522).
10. **Banerjee, A. C. (1943).** *Peshwa Madhav Rao I*. A. Mukherjee & Bros. (p. 162).
11. **Desai, R. (1988).** *Shrimant Thorle Madhavrao Peshwe*. Mehta Publishing House. (p. 215).
12. **Sardesai, G. S. (1948).** *New History of the Marathas (Vol. 2)*. Phoenix Publications. (p. 475)
13. **13 17 Banerjee, A. C. (1943).** *Peshwa Madhav Rao I*. A. Mukherjee & Bros. (pp. 75, 165).
14. वाड, जी.सी., आणि वाड, सी. जी. (१९२५). *सवई माधवराव पेशवा (खंड १)*. (Vad, G. C., & Vad, C. G. (1925). *Sawai Madhavrao Peshwa* (Vol. 1). p. 55).
15. **Kulkarni, U. S. (2015).** *The Mastery of Hindustan: Triumphs & Travails of Madhavrao Peshwa*. Mula Mutha Publishers. (p. 185).
16. **Desai, R. (1988).** *Shrimant Thorle Madhavrao Peshwe*. Mehta Publishing House. (p. 180).
17. **Sardesai, G. S. (1948).** *New History of the Marathas (Vol. 2)*. Phoenix Publications. (p. 530).
18. **Banerjee, A. C. (1943).** *Peshwa Madhavrao I*. A. Mukherjee & Bros. (p. 168).
19. **Kulkarni, U. S. (2015).** *The Mastery of Hindustan: Triumphs & Travails of Madhavrao Peshwa*. Mula Mutha Publishers. (p. 250).